

Om den unge broder Jakobs flugt fra dominikanerklosteret i Roskilde

Eksempler fra det pavelige pønitentiararkiv på det middelalderlige klosterlivs skyggesider

Af Kirsi Salonen & Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen

Det hører til sjældenhederne, at der fremkommer nye skriftlige kilder til dansk middelalderhistorie. Dette skete imidlertid i ganske betydeligt omfang i 1983, da et af de pavelige arkiver i Rom blev åbnet for forskere. Der er tale om dokumenter fra den pavelige 'skriftemålsdomstol', *Det Apostolske Pønitentiarie*, hvor folk fra hele Europa ansøgte om pavelig syndsforladelse eller dispensation for en mængde forskellige slags forhold.¹ Eftersom de konkrete sagsforhold blev noteret nøje ned, således som de blev fremlagt af ansøgerne, giver det senmiddelalderlige arkivmateriale fra Pønitentiariet et enestående indblik i mange interessante aspekter af hverdagslivet rundt om i Europa, især når dette kom i konflikt med Kirkens kanoniske regelsæt. For Danmark alene findes der for perioden 1450-1536 bevaret næsten 800 ansøgninger, som kun i yderst begrænset omfang er blevet udgivet.² En ikke ubetydelig del af disse omhandler personer, steder og begivenheder i Roskilde stift, herunder selvfølgelig også Roskilde by. I det efterfølgende skal gives et par eksempler på dette fra dominikanerklosteret i Roskilde, der viser en skyggeside af middelalderens klosterliv, som ellers normalt ikke er nået frem til nutidens kendskab.

Det Apostolske Pønitentiarie og dets kildemateriale

Inden vi tager fat på de ømtålelige afsløringer, så er det værd kort at forklare hvad *Det Apostolske Pønitentiarie* var – og stadig er – for en institution. Ifølge en beslutning på det Fjerde Laterankoncil i Rom i år 1215 skulle enhver kristen bekende sine synder under skriftemålets sakramente til sin egen sognepræst mindst én gang om året – dog helst med det samme, kort efter at synden var blevet begået. Den lokale sognepræst havde imidlertid ikke kompetence til at give forladelse for alle slags synder. De mere grelle sager måtte op forbi biskoppen, mens det var forbeholdt paven selv at tildele syndsforladelse i de alvorligste sager, som f.eks. drab på en præst,

Kirsi Salonen, ph.d., professor i historie ved Universitetet i Turku, har igennem mange år arbejdet med det skandinaviske kildemateriale i Det Apostolske Pønitentiararkiv i Rom.

Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, ph.d. i middelalderhistorie, lektor på Nordisk Forskningsinstitut, Københavns Universitet.

flugt fra et kloster eller simoni (dvs. handel med kirkelige embeder og åndelige goder).

Eftersom stadig flere sager ifølge denne ordning skulle afgøres af paven, kunne han hen mod slutningen af 1200-tallet ikke længere følge med, hvis han skulle afgøre alle sager personligt. Derfor begyndte paverne at uddelegere sagsafgørelsen til gejstlige, som arbejdede ved kurien (pavens hof), og sagerne om alvorlige synder blev behandlet af et særligt embedskorps af 'pavelige pønitentiarer', der kunne udstede dispensationer og uddele den rette bodsøvelse ('pønitens') på pavens vegne. Det var denne højtstående gejstlige embedsinstitution, der fik betegnelsen *Det Apostolske Pønitentiarie*.³ Pønitentiariet havde pavelig kompetence til at træffe beslutninger i alle sager om synd og andre forhold, der stred imod den kanoniske rets forskrifter, hvor institutionen kunne bevilge fire forskellige former for 'nådesbevisninger' eller *gratiae*:

- 1) Absolution eller syndsforladelse i de rigtig alvorlige sager, som den lokale skriftefader eller endda den lokale biskop ikke havde myndighed til at absolvere fra. Det kunne f.eks. dreje sig om drab på gejstlige eller om gejstlige, som var indblandet i vold.
- 2) Dispensation til at handle imod kirkens forskrifter. Det kunne f.eks. være tilladelse til at gifte sig, selv om man var for nært beslægtet, eller til at blive præst, selv om man var for ung, af uægte fødsel, eller havde en eller anden fysisk skavank, som normalt ville forhindre ordineren.
- 3) Tilladelse til ikke at overholde de kirkelige regler for at leve det almindelige kristne liv. Det kunne f.eks. være tilladelse til at gå til skrifte hos en anden præst end sin egen sognepræst, eller til at spise kød eller mælkeprodukter under fasten.
- 4) Officielle erklæringer i tvivlsomme sager. Pønitentiariet kunne f.eks. udstede en erklæring om, at en gejstlig var ikke-skyldig i mord, selv om han var blevet (uretmæssigt) anklaget for det. Pønitentiariet kunne også erklære et ægteskab eller et klosterløfte for ikke-eksisterende, hvis de berørte parter havde søgt om en sådan erklæring og havde fremført gode og gyldige grunde til det. Omvendt kunne Pønitentiariet også udstede erklæring om, at et ægteskab var gyldigt, hvis der havde været rejst tvivl om det.

Selv om det pavelige pønitentiarkontor har eksisteret og ændret sig siden 1200-tallet, er det først fra 1400-tallet og frem-

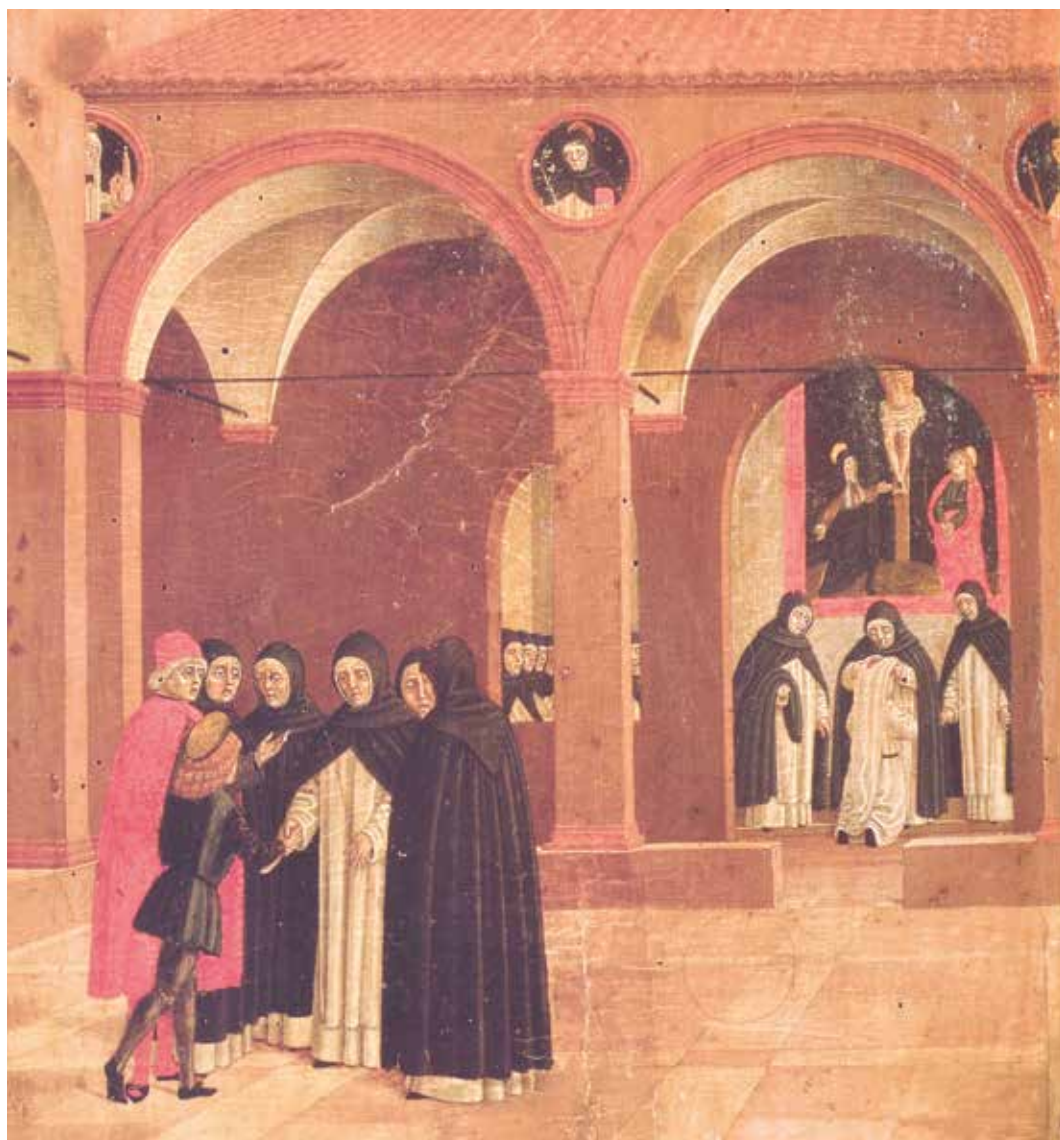
efter, at kontorets arkivmateriale har overlevet til vore dage. Pønitiariets serie af kopibøger indeholder i forkortet form kopier af de ansøgninger, som blev imødekommet, og disse er bevaret fra 1448 og frem; de omtrent hundrede første bind af kopibøgerne stammer fra perioden før Reformationen.⁴ De middelalderlige registre fra Pønitiariet er inddelt i syv forskellige kategorier, som hver behandler bestemte grupper af sager: *de matrimonialibus* (om ægteskaber), *de diversis formis* (diverse sager), *de declaratoriis* (om officielle erklæringer), *de promotis et promovendis* (om indvielse og forfremmelse af præster), *de defectu natalium* og *de uberiori* (sager vedrørende uægte fødsel) og endelig *de confessionalibus* (tilladelse til selv at vælge sin skriftefader).⁵

De to aktuelle sager, som vi skal se nærmere på her, tilhører kategorien *de declaratoriis* ('om erklæringer'), dvs. ansøgninger til Pønitiariet om at udstede officielle erklæringer af forskellig karakter. De fleste af ansøgerne var gejstlige, som bad om en erklæring om, at de ikke var skyldige i mord eller grov vold, og at de derfor kunne fortsætte deres gejstlige karriere uden problemer, også selv om de skulle have deltaget i slige handlinger. Ifølge kirkeretten var det nemlig umuligt at fungere som præst, hvis man var skyldig i nogens død eller blodsudgydelse. I sådanne *de declaratoriis*-sager var spørgsmålet som regel, om den gejstlige person havde dræbt eller såret den anden i selvforsvar eller ved et uheld, for så var det ifølge kirkeretten ikke gjort med ond vilje og blev derfor ikke anset for en forhindring for en fortsat gejstlig karriere.

Kategorien *de declaratoriis* indeholder imidlertid også ansøgninger om at få en officiel erklæring, der bekendtgjorde, at ansøgeren ikke var munk eller nonne, selvom de havde levet i et kloster i længere tid, eller om at ansøgnernes ægteskab ikke var gyldigt. Hvis nogen var gået ind i kloster eller i ægteskab under tvang, var det ifølge kirkeretten ikke gyldigt. Hvis man kunne bevise, at man var blevet tvunget ind i kloster eller ægteskab, kunne man genvinde sin tidligere status ved at få en erklæring om, at man for Guds og Kirkens øjne slet ikke var at regne for munk, nonne eller gift.⁶

Sagen om broder Oluf Pedersen af Århus

Selvom ingen ifølge klosterordenernes egne grundregler kunne tvinges ind i et kloster, så var livet som munk eller nonne alligevel ikke altid et frivilligt og eget personligt valg for den enkelte. Pønitiararkivet rummer således tusind-

Et barn optages som 'oblat' ved et dominikanerkloster. Illustrationen er taget fra Skt. Vincent Ferrers levnedsskildring, hvor han til venstre som dreng overdrages af sin fader til brødrenes oplæring, i baggrunden til højre afgiver han klosterløftet som novice. Maleri af Angelo og Bartolomeo degli Erri, ca. 1460-80. Tidligere i San Domenico, Modena, nu i Kunsthistorisches Museum, Wien.

vis af ansøgninger fra hele den middelalderkatolske verden, hvori mænd og kvinder udbad sig pavelige erklæringer om, at de *ikke* var lovformeligt knyttet til en klosterorden, selvom de gennem en periode havde levet i et kloster eller endda aflagt klosterløfte. Det var muligt at opnå en sådan pavelig

annullering af et klostertilhørsforhold, hvis ansøgeren kunne bevise, at hun eller han havde afgivet løfterne under tvang, som mindreårig (hvilket på denne tid ville sige under 12 år for piger og 14 år for drenge), eller at der havde været andre irregularetter forbundet med optagelsen i klosterordenen. For Dominikanerordenen i Norden som helhed er bevaret fire sådanne annulleringssager, og to af disse har forbindelse til Roskilde Stift.

Den første ansøgning er dateret den 4. november 1469. Ansøgeren, Oluf Pedersen (*Olavus Petri*), berettede da for Det Apostolske Pønitentiarie, at han i en alder af 10 år var blevet lokket af nogle dominikanske tiggerbrødre i Århus til at træde ind i deres konvent. På grund af sin unge alder havde han ikke fuldt ud forstået, hvad klosterlivet indebar, men han fandt snart ud af, at det ikke var noget for ham. Oluf havde derfor forladt klosteret i Århus og Dominikanerordenen som helhed, hvilket han understregede var sket inden han fyldte 14 år, idet dette var minimumsalderen for, hvornår en dreng lovformeligt kunne aflægge klosterløfterne. Han ønskede imidlertid fortsat at finde sin fremtidige gerning inden for Kirken, men nu som almindelig sognepræst et sted på Sjælland, og han bad derfor om en pavelig erklæring om, at han ikke var bundet til ordenen og i stedet kunne virke som præst i den sekulære gejstlighed uden for klosterlivet. Pønitentiariet imødekom som udgangspunkt ansøgningen, dog med det forbehold, at det blev pålagt biskoppen i Roskilde at undersøge og bekræfte, at tingene nu også forholdt sig således, som Oluf havde forklaret – især med hensyn til, at han havde forladt det dominikanske klosterliv, inden han var fyldt de 14 år.⁷

Når det overhovedet var nødvendigt at ansøge Pønitentiariet om en sådan erklæring, skyldtes det ifølge Oluf Pedersen, at "...nogle af hans uvenner påstod, at han af de førnævnte grunde var en fuldgyldig ordensbroder, og at han var forpligtet til at blive i ordenen." Eftersom omtale af sådanne 'uvenner' (*emulatores*) var en standardformulering i Pønitentiarets kancellisprog, behøver det ikke at referere til virkelige modstandere, og det antydes da heller ikke nærmere, hvem disse 'uvenner' var. Men uanset om der var tale om reelle eller potentielle 'uvenner', så ville disse nok snarest være brødre i Dominikanerordenen, der kendte til hans skoletid ved klosteret i Århus. Og eftersom Oluf i mellemtiden var flyttet til Sjælland, kom klagen sandsynligvis fra et af ordenens sjællandske klostre, mest oplagt fra det førende kloster

Middelalderens dominikanere kunne tage hårde midler i brug for at drive Djævelen ud af kroppen, f.eks. ved at piske sig selv, når man kunne føle hans tilstedeværelse i krop og tanker. Især for de yngre brødre og novicer kunne ældre medbrødre hjælpe med at svinge piskan, når der skulle uddes nødvendige 'disciplineringer' for at jage Djævelen på porten. Illustrationen viser Skt. Dominikus i færd med en selvrensende øvelse. Detalje fra illustration i helgen-skrift fra 1300-tallet. The Pierpont Morgan Library, New York.

i stiftsbyen Roskilde. Hvis sagen da ikke var rejst af Roskildebispen selv, en mulighed som vi senere vender tilbage til.

Sagen om broder Jakob Mortensen af Roskilde

Dominikanerklosteret i Roskilde var med sikkerhed involveret i en tilsvarende sag elleve år efter. Den 15. oktober 1480 udstedte Det Apostolske Pönitientarie således en lignende erklæring om, at broder Jakob Mortensen ikke var tilknyttet Dominikanerordenen, og at han derfor frit kunne fortsætte sin gejstlige karriere som sognepræst. Også denne gang skete annulleringen af det hævdede klostertilhørsforhold under forbehold af, at biskoppen i Roskilde kunne stadfæste, at broder Jakobs forklaring var sand. Hvis hans beretning vittelig var sand, så er den ikke just flatterende for de danske

dominikanere og i særdeleshed ikke for brødrene i Roskilde.

Jakob kunne således forklare, at mens han som 12-årig dreng havde gået i skole i Roskilde, havde brødre fra det lokale dominikanerkloster overtalt ham til at slutte sig til dem. Han havde da boet i klosteret i to måneder, inden han havde fået nok og var stukket af. Brødrene fandt ham imidlertid og bragte ham tilbage til klosteret, hvor han blev pisket for sin opsætsige handling. Afstraffelsen havde skræmt ham nok til, at han herefter blev i klosteret et stykke tid, men i en alder af 13 år flygtede Jakob igen – dog blot for atter at blive fundet og bragt tilbage til klosteret mod sin vilje. Denne gang straffede brødrene ham ved at tage hans tøj af, lade ham kronrage og til sidst smide ham nøgen ud i vinterkulden. Forkommen fandt Jakob hjem til sin familie, der klædte ham på igen og tillod ham at fortsætte sine studier, men nu hos dominikanerbrødrene i Holbæk.

Da dette efter 2-3 måneder kom konventet i Roskilde for øre, meddelte prioren i Roskilde sine medbrødre i Holbæk, at drengen rettelig tilhørte deres konvent, og at han derfor skulle sendes de 30 km østpå til klosteret i domkirkebyen. Prioren i Holbæk måtte efterkomme påbuddet, og stakkels Jakob Mortensen var nu atter tilbage i det forhadte kloster i Roskilde. Efter to ugers ophold her blev han af brødrene tvunget til at aflægge det bindende klosterløfte, selvom han endnu ikke var fyldt de lovmæssige 14 år. Herefter fristede broder Jakob tilværelsen som dominikaner ved konventet i Roskilde i endnu et halvt år, hvorefter han nok engang til sidst valgte at stikke af; denne gang for helt at forlade ordenen og klostergerningen, med et ønske om i stedet at kunne fortsætte i en sekulær skole og her læse til sognepræst. Dominikanerne havde imidlertid umådeligt svært ved at acceptere dette, og gjorde ifølge Jakobs afgivne forklaring til pønitentiarret vedholdende krav om, at han tilhørte deres orden.⁸

Striden synes at have fortsat i mere end et årti, eftersom sagen først blev forelagt Det Apostolske Pønitentiarie, da Jakob Mortensen rent faktisk var blevet ordineret som sognepræst, hvilket tidligst kunne ske i en alder af 25 år. Eftersom der ikke findes yderligere bevarede akter i sagen, kunne det synes, at Pønitentariets erklæring formåede endeligt at få dominikanerne til at opgive rekrutteringen af den noget modvillige broder Jakob.

Dominikanerordenens klostre i middelalderens Danmark. De tre ældste konventer blev grundlagt i stiftsbyerne Lund (1222), Ribe (1228) og Roskilde (1231-34), og især husene i Lund og Roskilde fortsatte middelalderen ud som nogle af de mest indflydelsesrige konventer i ordenens nordiske provins Dacia. Kort af Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen.

Den ydre ramme for de to dominikanske erklæringsager
Som det oftest gælder med middelalderhistorie, giver kilde-situationen desværre ikke mulighed for at lade dominika-nerne i Roskilde komme til genmæle. Selvom rekrutterings-metoden over for mindreårige og ikke mindst den efter-følgende behandling af især Jakob Mortensen unægteligt stiller dominikanerne i Roskilde i et temmelig ugunstigt lys – også set med middelalderens ellers knapt så blødsødne øjne – så kan det jo tænkes, at dominikanerbrødrene i Roskil-de har haft en anden opfattelse af sagens omstændigheder. Det skal påpeges, at sagsakterne i Pønitentiararkivet ikke oplyser noget om, hvorvidt biskoppens efterfølgende under-søgelser kunne be- eller afkræfte de to ansøgers forklaringer.

Alene kan det fastslås, at biskoppen i begge tilfælde var Oluf Mortensen, der sad som biskop i Roskilde i årene 1461-1485. Han har ved begge sager været en moden herre, idet han allerede i 1441 kendes som ærkedegn ved domkapitlet i Roskilde, hvor han i 1449 var forfremmet til domprovst og siden blev valgt til stiftets biskop.⁹ Modsat mange af sine for-gængere i bispesædet vides biskop Oluf af Roskilde ikke at

have haft nogen særlige præferencer (eller anti-præferencer) for dominikanerne, så det er svært at gisne om hans indstilling til sagerne imod dominikanerklosteret i Roskilde.¹⁰ Biskoppen synes dog generelt at have gået meget op i overholdelsen af de kanoniske regler, også hvad angår klosterlivet, så det er muligt, at de to bevarede dominikanersager fra biskop Olufs embedsperiode til dels også afspejler en mere regelret linie over for 'bortløbne munke', der søgte over i sekulærløbet; ingen skulle kunne virke som sognepræst i hans stift, uden at alle formaliteterne var i orden.

Hvad angår det dominikanske konvent i Roskilde, kan kilderne faktisk give et ganske godt indblik i den pågældende periode, også hvad angår nogle af de personer, som må have spillet en afgørende rolle i forløbet.¹¹ I princippet var alle Dominikanerordenens konventer at regne for lige, men i praksis var brødrekonventet i Roskilde blandt de absolut førende i ordenens nordiske provins Dacia, der på denne tid talte tredive brødreklostre og fire nonneklostre. Meget ofte var det brødre fra Roskilde, der valgtes til de ledende poster i provinsen. Dette gjaldt bl.a. broder Mads Pedersen (*Mathias Petri*), der synes at have været en yderst toneangivende figur ved konventet i Roskilde i disse år, og som tillige fremstår som en temmelig kontroversiel og stridbar person. Da vi hører om ham første gang i 1472, er han som 'provincialprior' overhoved for alle dominikanerne i Norden.¹² I 1474 var han imidlertid blevet afsat fra embedet, men genindsattes nu atter på posten af Dominikanerordenens allerhøjeste overhoved, generalmagisteren, der ved samme lejlighed udstedte et brev, der fritog broder Mads for nogle ikke nærmere omtalte anklager. Helt sikker følte generalmagisteren sig dog tilsyneladende ikke ved udnævnelsen, idet han tillige udnævnte prioren ved klosteret i Lund som provincialvikar, i fald sagen mod broder Mads skulle udvikle sig i belastende retning.¹³ Året efter berettes det, at broder Mads da havde tjent i ordenen igennem 40 år, hvorfor han nu tildeltes benævnelsen *jubilarius*, der medførte en række privilegier.¹⁴ I 1476 blev broder Mads Pedersen "af konventet i Roskilde" igen afsat fra embedet som provincialprior, denne gang af generalmagisteren selv, hvilket ikke skyldtes Mads' modne alder, men derimod et noget umådeholdent rejseforbrug, hvilket betød, at fremtidige provincialpriorer kunne påregne at aflægge udførlige regnskaber for ordensledelsen.¹⁵ Broder Mads måtte herefter tage til takke med jobbet som lektor ved konventet i Roskilde, i hvilken kapacitet han i 1482 atter blev taget

til nåde af ordensledelsen og udnævnt til det ledende og privilegiegivende embede af provincialvikar.¹⁶ Herefter melder kilderne intet til ham.

Udover hans åbenbart lidt for ekstravagante rejsevaner afslører omtalerne desværre intet konkret om, hvad balladen omkring ham gjaldt, men det bærer tydeligt præg af at relatere sig til en samtidig magtkamp i ordensprovinsen, der kan have været national imellem provinsens danske og svenske konventer, men også meget vel kan knytte sig til et glødende ideologisk opgør, der netop i disse år udspillede sig overalt i Europa mellem to fraktioner i ordenen – og også vides at have gjort sig gældende i provinsen Dacia. Dominikanerordenen var således på denne tid præget af et intenst opgør imellem de såkaldte 'observanter', der modsat 'konventualerne' ville reformere ordenslivet til en langt strengere og mere asketisk udgave, som observanterne mente var i højere overensstemmelse med Skt. Dominikus' oprindelige idéer end sådan, som klosterlivet nu udformede sig. Bl.a. ville observanterne af med individuelle særrettigheder for de af brødrene, der besad de højeste embeder, og som ofte kom ud af de rigeste familier. Klosterdisciplinen skulle generelt efterleves langt mere nidkært, end man havde gjort længe, og fremfor alt skulle forbuddet imod spisning af svinekød iagttages; især det sidste påbud gav anledning til indædt modstand fra konventualerne.¹⁷ Netop i årene 1474-76 vides reformbevægelsen at have gået sin gang igennem Dominikanerordenens nordiske provins, hvor bl.a. konventerne i Tallinn, Viipuri, Turku, Slesvig, Haderslev, Ribe og Vejle blev reformeret.¹⁸ Det vides ikke, om forsøg på reformering også er nået til ordenens klostre på Sjælland, men broder Mads Pedersen fremstår umiddelbart ikke som én, der tilhørte det observantiske reformparti. Eftersom biskop Oluf Mortensen vides at have taget afstand fra Kirkens ydre pomp og pragt og tillige var involveret i Benediktiner- og Franciskanerordenens reformbevægelser, har konventualerne næppe fundet meget bispelig støtte i Roskilde.¹⁹

I nærværende sammenhæng er det værd at bemærke, at observanterne tillige protesterede imod tendensen til at optage stadig yngre novicer i ordenen.²⁰ Oprindeligt havde det været Dominikanerordenens politik ikke at optage novicer yngre end 18 år. Dette hang dels sammen med en klosterideologisk opfattelse af, at man før denne alder ikke kunne afgive oprigtige løfter for Gud derom, dels skyldtes det en praktisk overvejelse om, at unge mænd inden da var alt for

uuddannede til at kunne gøre nogen gavn i ordenen. Snart så man dog nødvendigheden af at supplere rekrutteringen på universiteterne med en tidlig hvervning på almindelige drengeskoler rundt om i Europa. Af frygt for at miste de bedst egnede drenge til andre klosterordener – ikke mindst franciskanerne – eller til den sekulære kirke, tillod man lovende drenge gratis undervisning på klosterskolerne under den ordning, at drengene, når de var gamle nok, skulle indtræde i ordenen; alternativt var forældrene forpligtede til at betale for det forudgående undervisningsforløb. I senmiddelalderen lod mange familier drenge helt ned til 10-årsalderen indskrive som 'oblater' (indgivne børn) i f.eks. dominikaner- og franciskanerklostre, idet klostrene da bekostede deres underhold og uddannelse. Allerede når de var blot 14-15 år ansporede ordenen drengene til at afgive noviceløfter, så de kunne sikres fra konkurrenterne, om end de stadig først var fuldgyltige medlemmer af ordenen fra det fyldte 18. leveår.²¹ Tiggerordenerne var ikke alene om denne praksis. Fra johanniterklosteret i Eskilstuna, Sverige, måtte Pønitentiarieret f.eks. behandle to sådanne sager i 1499 og 1517, hvor johannitermunkene angiveligt havde lokket unge mænd ind i deres konvent med tomme løfter om gode uddannelsesmuligheder.²²

Hvis man skal prøve at undskylde dominikanerkonventet i Roskilde bare lidt, så kan man måske forestille sig, at konventet og prioren her har ment at have haft en aftale som ovenfor beskrevet med Jakob Mortensen og hans familie. Det forhold, at Jakob efter flugten fra Roskilde forsøgte at fortsætte sin uddannelse hos dominikanerne i Holbæk, kunne i hvert fald indikere, at han ikke havde noget imod en dominikansk skolegang som helhed. Muligvis gavnede det ham heller ikke, at Dominikanerordenen i Danmark kort forinden allerede havde haft en 'friløber' i form af ovennævnte Oluf Pedersen fra klosteret i Århus, og at man nu måske søgte at dæmme op for yderligere forsøg på aftalebrud fra klosterskolernes ungdom ved at statuere et – indrømmet, nok vel strengt – eksempel med Jakob Mortensen.

Som en sidste note i sagen om den bortløbne broder Jakob kan det bemærkes, at han muligvis optræder i de bevarede kilder igen få år efter. I 1487 udnævnes en broder Jakob Mortensen således af generalmagisteren som lektor for dominikanerkonventet i Roskilde!²³ Nu er navnekombinationen *Jakob Mortensen (Jacobus Martini)* ganske vist ikke den mest usædvanlige i middelalderens Norden, men faktum er, at de nævn-

te eksempler er de eneste kendte omtaler af en dominikanerbroder af det pågældende navn i provinsen Dacia igennem hele ordenens godt 300-årige levetid i Norden. Så det fremstår som lidt af et kuriøst tilfælde, hvis to forskellige brødre af samme navn skulle optræde med tilknytning til samme konvent med blot syv års mellemrum. Hvis der vitterligt er tale om samme broder, så kan forklaringen jo være, at biskop Oluf Mortensen endte med *ikke* at stadfæste den pavelige annullering, så broder Jakob måtte fortsætte sin gerning på dominikanerskolen i Roskilde, som han så til sidst endte med selv at stå i spidsen for som lektor. Alternativt kan forholdene i Roskilde måske have været knapt så grelle som fremstillet, og i hvert fald ikke værre end at broder Jakob selv kan have valgt alligevel at ville videreføre sit dominikanske karriereforløb hér. Alt dette må dog forblive spekulationer.

Afslutning

Som eksemplerne ovenfor har vist, er arkivmaterialet i Pønitentiariet en sand skattekasse for dem, der er interesserede i Danmarks historie; danske sager kan således findes i alle kategorier af ansøgninger til Pønitentiariet. Materialet kan ikke give et dækkende indtryk af danskernes liv i middelalderen, for Pønitentiariets ansøgere henvendte sig til institutionen i ekstraordinære og som regel negative sammenhænge, hvor der var brug for et paveligt 'nådesbrev'. Størstedelen af danskerne må forventes at have levet i henhold til normerne og havde derfor ikke brug for Pønitentiariets tjenester. På den anden side er det vigtigt at huske på, at selvom Pønitentiariets kildemateriale fortæller om forskellige former for forbrydelser, er det ikke ensbetydende med, at den skyldige nødvendigvis var ond – måske snarere tværtimod. Når personer henvendte sig til Pønitentiariet efter at have begået en forbrydelse, viser det, at de alvorligt havde fortrudt deres gerninger, og ifølge Pønitentiariets nådige domsafgørelser var de nu igen blevet ordentlige kristne. Og måske endda med så meget æresoprejsning, at de kunne tilgive deres tidligere modstandere og – som det muligvis synes at være tilfældet med broder Jakob Mortensen – kunne vende tilbage til ungdomspinslernes forhadte hule og gøre dette til et bedre sted for fremtidige generationer.

Noter

1. Når arkivet indtil da havde været utilgængeligt for forskere, var det fordi man troede, at det indeholdt materiale om sager, der var omfattet af skriftemåls-hemmeligheden. Ifølge den katolske kirkes normer består skriftemåls-hemmeligheden for evigt, og derfor var det oprindeligt besluttet at holde arkivet lukket. I 1983 bestemte pave Johannes Paul II sig imidlertid for at åbne arkivet for forskere i historie, efter at man havde sikret sig, at der ikke var materiale i arkivet, som afslørede skriftemålssager. Materialet er dog stadig klassificeret som 'ømtåleligt', og af den grund kræves der en særlig tilladelse fra pønitentiarkontoret for at bruge det i dag.
2. De indgår således ikke i nogen af de traditionelle danske kildeudgivelser, som *Repertorium*, *Bullarium Danicum* eller *Acta Pontificum Danica*, der alle er udgivet længe før arkivet blev åbnet for offentligheden. Ej heller indgår de i *Diplomatarium Danicum*, der i sin nyeste udgivelsesserie er nået til perioden 1413-1439. Arkivmaterialet er dog for Danmarks vedkommende tidligere blevet behandlet med enkelte konkrete eksempler, f.eks. Per Ingesman, 'The Apostolic Penitentiary and the Nordic Countries. The Importance of a New Source Material', i *Itinéraires du savoir de l'Italie à la Scandinavie: (X^e-XVIe siècle)*, (Paris, 2009), s. 33-49; og samme, 'Begrebet »irregularitet« i den middelalderlige kirke', i *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift* 30 (1997), s. 95-111.
3. Om Det Apostolske Pønitentiaries historie og funktion, se Emil Göller, *Die päpstliche Pönitentiarie von ihrem Ursprung bis zu ihrer Umgestaltung unter Pius V.*, 2 vols. (Rome, 1907 and 1911); Ludwig Schmugge, Patrick Hersperger & Béatrice Wiggenhauser, *Die Supplikenregister der päpstlichen Pönitentiarie aus der Zeit Pius' II. (1458-1464)* (Tübingen, 1996); Kirsi Salonen, *The Penitentiary as a Well of Grace in the Late Middle Ages: The Example of the Province of Uppsala 1448-1527* (Helsinki, 2001); Kirsi Salonen & Ludwig Schmugge, *A Sip from the "Well of Grace": Medieval Texts from the Apostolic Penitentiary* (Washington D.C., 2009).
4. Archivio della Penitenzieria Apostolica (herefter: APA), *Reg. Matrim. et Div.* Det eneste ældre materiale, som er i behold, er dels fra årene 1409–1411, dels fra perioden for kirkemødet i Basel i årene 1438–1442 (APA, *Reg. Matrim. et Div.* 1, 2 og 2bis).
5. Om Pønitentiariets kilder, se Salonen & Schmugge 2009, s. 3-7 og 17-20.
6. Om *de declaratoriis* ansøgninger, se Salonen & Schmugge 2009, s. 49-56.
7. APA, *Reg. Matrim. et Div.*, vol. 17, fol. 256v / *Diplomatarium Ordinis Predicatorum Dacie* (herefter: DOPD) 1469 4/11), udg. online af J.G.G. Jakobsen (2005 ff.) på <http://www.jggj.dk/DOPD.htm>.
8. APA, *Reg. Matrim. et Div.*, vol. 30, fol. 176r-v / DOPD 1480 15/10.
9. Thelma Jexlev, 'Oluf Mortensen Baden', i *Dansk Biografisk Leksikon*, 3. udg., vol. 1 (København, 1979), s. 348-349.
10. Om forholdet mellem domkapitel og dominikanerkloster i Roskilde, se

- Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, 'Broder Johannes Nyborg. Fokus på Roskildes dominikanske biskop', i *Historisk Årbog for Roskilde Amt* 2007, s. 151-164.
11. Om dominikanerklosteret i Roskilde generelt, se Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, 'Om det dominikanske prædikebrødre-kloster i Roskilde', i *Historisk Årbog for Roskilde Amt* 2006, s. 59-92
 12. *Diplomatarium diocesis Lundensis*, udg. af L. Weibull (Lund, 1900-39), vol. IV nr. 183 / DOPD 1472.
 13. *Handlingar rörande Dominikaner-Provinsen Dacia* ('Historiska Handlingar' vol. 18:1), udg. af K.H. Karlsson (Stockholm, 1901), kap. IV:1 nr. 3-5 (s. 9-10) / DOPD 1474 8/6, DOPD 1474 9/6.
 14. Handlingar IV:1 nr. 15 (s. 11) / DOPD 1475 21/3.
 15. Handlingar IV:1 nr. 41 (s. 15) / DOPD 1476 19/5.
 16. Handlingar IV:3 nr. 24 (s. 27) / DOPD 1482 3/10.
 17. Gabriel M. Löhr, 'Die Kapitel der Provinz Saxonien im Zeitalter der Kirchenspaltung 1513-1540 (Einleitung)', i *Quellen und Forschungen zur Geschichte des Dominikanerordens in Deutschland* vol. 26 (1930), s. 1*-79* (her s. 3-4* og 31-35*).
 18. Johnny Grandjean Gøgsig Jakobsen, 'Dominican observance to poverty – Ideals and practice of a mendicant reform movement in late medieval Northern Europe', i *Poverty, Society and the Sacred*, red. C. Mews & A. Welch (under udgivelse).
 19. Jexlev 1979.
 20. Löhr 1930, s. 31*.
 21. William A. Hinnebusch, *The History of the Dominican Order: Origins and Growth to 1500* vol. 1 (New York, 1966), s. 317-326.
 22. Sara Risberg and Kirsi Salonen (red.), *Auctoritate Papae. The Church Province of Uppsala and the Apostolic Penitentiary 1410-1526*. *Diplomatarium Suecanum*, Appendix. *Acta Pontificum Suecica II, Acta Poenitentiarie* (Stockholm, 2008) indledning s. 135 og dokumenterne nr. 361 (27.5.1499) og 434 (13.5.1517).
 23. Handlingar IV:4 nr. 1-2 (s. 30) / DOPD 1487 10/6, DOPD 1487 11/6.